

JULIA KRISTEVA • Hannah Arendt

JULIA KRISTEVA 1941 yılında Bulgaristan'ın Sliven kentinde dünyaya geldi. Uzunca bir süredir Paris'te ikamet eden Kristeva esas olarak edebiyat eleştirisi ve psikanaliz üzerine çalışmakta olup roman dahil oldukça çeşitli alanlarda eser kaleme almıştır. Eserlerinin bir bölümü Türkçeye kazandırılmıştır: *Melanie Klein Delilik yahut Acı ve Yaratıcılık Olarak Ana Katli* (Pinhan, 2015), *Kadın Dehası* (Pinhan, 2012), *Simone de Beauvoir Aramızda* (Sel, 2017), *Ruhun Yeni Hastalıkları* (Ayrıntı, 2017), *Korkunun Güçleri: İğrençlik Üzerine Deneme* (Ayrıntı, 2014), *Bizans'ta Cinayet* (YKY, 2005), *Samuraylar* (Sel, 2010), *Kara Güneş: Depresyon ve Melankoli* (Bağlam, 2009), *Aşk Hikâyeleri* (Bağlam, 2016).

Hannah Arendt. Life Is a Narrative

© 2001 University of Toronto Press

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla lınmıştır.

İletişim Yayınları 2653 • Politika Dizisi 178

ISBN-13: 978-975-05-2452-3

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Salih Kızıl

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JULIA KRISTEVA

Hannah Arendt

Yaşam Bir Anlatıdır

Hannah Arendt
Life Is a Narrative

ÇEVİREN *Necdet Dümelli*

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
Yaşam Bir Hikâyedir	9
İKİNCİ BÖLÜM	
Arendt ve Aristo: Bir Anlatı Savunusu	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
20. Yüzyılı Anlatmak	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
“Kim” ve Beden	51
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Muhakeme	67

Önsöz

Öncelikle, beni Karşılaştırmalı Edebiyat Merkezi'ne davet eden ve bana University of Toronto öğrencileri ve öğretim üyelerinin yüksek niteliğini görme, takdir etme şansını veren Profesör Nasselroth'a teşekkür etmek istiyorum. Prestijli Alexander Lectures'ı vermem için beni buraya davet etme inisiyatifini kullanan University College profesörü Paul Peron'a ve bu konferansları çeviren Profesör Frank Collins'e de şükranlarımı sunarım.

Bu konferanslarda, Hannah Arendt'in eserlerinin bazı felsefi yönleri –dil, benlik, beden, politik mekân ve yaşam gibi kavramları ele alışı– ile ilgilendim. *Totalitarizmin Kaynakları, Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te* ya da *Crisis of the Republic* gibi iyi bilinen ve ciddiyetle tartışılan politik yazıları üzerine kapsamlı yorumlarda bulunmadım. Fakat bu yazılar hep aklımdaydı ve sizi de, savımı okurken, bunları aklınızda tutmaya davet ediyorum. Umarım politik olmaksızın ziyade felsefi olan düşüncelerim, Arendt hakkındaki bazı çelişkileri ve Arendt'in konularına dair yanlış anlaşılmaları netleştirmek bakımından –dolaylı yoldan– faydalı olacaktır.

Yaşam Bir Hikâyedir

Hannah Arendt (1906-1975) şöyle yazar: “Bazı insanlar kendi yaşamlarında (yalnızca kendi yaşamlarında, kişiler olarak değil!) etkilenmeye öyle açıktırlar ki yaşamın somut nesneleştirmeleri ve keşişim noktaları haline gelirler.”¹ Bu satırlar, Arendt henüz yirmi bir yaşındayken, onun kaderini öngörür. Daha o tarihte, tüm yaşamı boyunca etkileyici bir mevcudiyet olan Heidegger’i tanımış, sevmiştir ve itimat ettiği Karl Jaspers’in danışmanlığında doktora tezi olan *The Concept of Love in Saint Augustine*’i² savunmuştur. Başlangıçtan “yaşamın bir keşişimi ve nesneleştirmesi” olarak belirlenmiş olduğu noktaya kadar, kendini “etkilenmeye açık” olarak görmüştür.

Bir ilahiyatçı olmayı düşünüp de sonradan metafizik çalışmaya ve onu “parçalarına ayırmaya” kendini adadığında, *yaşam* genç filozofun düşüncesinin önemli bir alanı olmuştu.

1 Mektup no. 15, 24 Mart 1939, *Hannah Arendt/Karl Jaspers Correspondence, 1926-1969* içinde, ed. Lotte Kohler ve Hans Saner, Roberta ve Rita Kimbler tarafından Almandan çevrilmiştir (New York ve Londra: Harcourt Brace Jovanovich, 1992), s. 11.

2 Springer Verlag, 1929.

İlk kertede, *yaşamın âdeta kendisi*: Çünkü Hannah Arendt, hayatta kalmak için, 1933'te sürgünlüğü seçip soykırımdan kaçmış, Almanya'yı terk etmiştir. Harabeye dönmüş Avrupa'dan kurtulmuş, ilk başta Paris'te kalmış ve 1941'de, ancak on yıl sonra Amerikan vatandaşlığı alabildiği New York'a gitmiştir. Politik bir yorumcu olmuş, anti-semitizm tarihi ve totalitarizmin kaynakları hakkında önemli eserler ortaya koymuş ve nihayet, muzaffer bir biçimde zihnin yaşamına dair kendi temel tefekkürüne dönmüştür.

Arendt, ilk andan itibaren, *yaşamın* ve *düşüncenin* bir ve tek olduğu bu tutkudan etkilenen, çeşitli olmasına rağmen bir hayli tutarlı da olan entelektüel yolculuğunda, *yaşamı* –bizatihi ve açıklanması gereken bir kavram olarak– merkeze yerleştirmekten hiçbir zaman geri durmamıştır. Çünkü “profesyonel düşünür”lükten uzak olan Hannah Arendt, düşüncesini kendi yaşamında eyleme geçirmiştir: Bu özgül Arendtçi nitelikte, bizi kadınlara özgü bir şey görmek için kışkırtan bir yan vardır. Çünkü (Freudyen anlamda) “bastırma”nın kadın için “problematik” olduğu söylenir ve bu yüzden salt düşüncenin saplantılı kalelerinde yalıtılmaktan alınmışlardır, ki bu kalelerde erkekler başarılı bir biçimde mücadele eder ve bedenlerinin gerçekliğine, ötekilerle olan ilişkilerine sıkı sıkıya bağlanmışlardır.³

Üstelik yazıları boyunca *yaşam izleği*, politik tarih ve metafiziği ele alırken, düşüncesini yönlendirmiştir. Bu izlek, çoklu meydana gelişlerin seyriyle ilişkili olarak, daha arıtılmış ve keskinleştirilmiş hale gelir. Arendt büyük bir en-

3 Birçok neşriyat, kolokyum ve dergilerin özel sayıları Hannah Arendt eserlerini inceleyen çalışmalara ayrılmıştır. Bilhassa şunları sayabiliriz: *Social Research* 6, 44 (1977); *Esprit* (Haziran 1980); *Les Etudes phénoménologiques* 2 (1985); *Les Cahiers du Grif* (Güz 1986); *Les Cahiers de philosophie* 4 (1987); *Colloque de l'Institut italien des études philosophiques de Naples*, 1987; *Politique at pensée*, Actes du colloque du Collège international de philosophie 1988 (Editions Tierce, 1989; Pavot-Rivages, 1996); “Hannah Arendt et la modernité”, *Annales de l'Institut de philosophie de l'université de Bruxelles* (Vrin, 1992).

telektüel cesaretle (ve büyük bir dirençle karşılaşarak) Nazizm ve Stalinizmin bir ve aynı dehşetin –totalitarizmin– iki yüzü olduğunu belirtirken –çünkü bu ikisi *insan yaşamının aynı şekilde yadsınmasında birleşir*–, bu izlek kendi düşüncesine karşılık gelir.

Arendt'in öfkenin içine biraz da ironi kattığı vakur tavrı, bazen vahiyssel bir tarza varan ilgiyi ifşa eder. Bu durum bilhassa Arendt'in "radikal kötü" nün (Kantçı anlamda) insanları gereksizleştirmek adına "sapkın istenç"te bulunduğu tespitinde görülür: Diğer bir deyişle, hem geçmiş hem de örtülü totaliter insan, kendisinin de dahil olmak üzere tüm hayatların *anlamını* ortadan kaldırdıktan sonra, *insan yaşamını* tahrip eder. Daha da kötüsü, Arendt'in vurguladığı üzere, mevcudiyetini emperyalizmdeki yükselişle kazanan insan yaşamının bu "gereksizliği", otomasyonun egemen olduğu modern demokrasilerde –aksine– yok olmaz:

Radikal kötülüğün, içindeki tüm insanların eşit oranda gereksizleştiği bir sistemle bağlantılı olarak ortaya çıkmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu sistemin manipülatörleri, tüm ötekilerinkilere olduğu kadar kendi gereksizliklerine de inanırlar ve totaliter katiller gittikçe tehlikeli hale gelirler, çünkü kendilerinin *ölü mü yoksa diri mi* olduklarını, hiç *yaşamamış mı yoksa asla doğmamış mı* olduklarını umursamazlar. Ceset fabrikaları ve unutmaya hücrelerinin tehlikesi şudur: Günümüzde her yerde nüfusun ve yersiz yurtsuzların sayısının artmasıyla birlikte, dünyamızı yararcı kavramlarla tasarlamaya devam ettiğimiz sürece, insan kitleleri durmadan gereksiz hale gelmektedir. Her tarafta siyasal, toplumsal ve ekonomik olaylar, insanları gereksizleştirmek için tasarlanmış totaliter aygıtlarla sessiz, gizli bir tertip içindedir.⁴

4 Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları 3 - Totalitarizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s. 281. İtalikler Profesör Kristeva'nın vurgusudur.

Arendt bu tehdidi dikkate alarak *İnsanlık Durumu*'nda ateşli bir müdafaa inşa eder. Tüketimciliğin dirimsel belirleniminin ruhunda ve modern teknolojinin “yaşamsal süreç” e bağlılığında yeniden üretilen yaşamın aksi yöndeki aşırı ucunda Arendt, “yaşam mucizesi” demekten çekinmediği şeyin başlangıcı olan her bir doğumun eşsizliğine ilahi okur.

Dünyayı ve beşerî meseleler alanını, normal ve “doğal” yıkımından selamete kurtaran mucize, nihayetinde eylem yetisinin ontolojik olarak köklerini bulduğu doğumluluk olgusudur. Başka bir deyişle bu mucize yeni insanların doğmasında, yeni başlatıcıların olmasında; doğmak suretiyle muktedir oldukları eylemedir. Beşerî meselelere, Yunan Antikitesi'nin tümünden yok saydığı insani varoluşun iki temel özelliğini oluşturan inancı ve umudu kazandıracak olan, yalnızca bu yeteneğin eksiksiz gerçekleşmesidir. Yunanlılar, inancı son derece sıradışı, acayip, hiç de önemli olmayan bir meziyet olarak görüp hesaba katmamışlardı; umudu ise, Pandora'nın kutusundaki aldatıcı kötülükler arasında saymışlardı. Dünyaya duyulan bu inanç ile umut belki de en görkemli ve özlü ifadesini *İncil*'de yer alan şu “mucizevi havadis”te bulmaktadır: “Bu çocuk bize geldi.”⁵

Bugün, Hıristiyan demokrasileri ve Hıristiyanlık sonrası demokrasiler için kutsal bir değer olan yaşamın, tarihsel evrimin son ürünü olduğunu kabul etmemiz ve tehdit edilmesi ihtimalini öngörmemiz bir hayli zordur. Bu, bahsedilen temel değere, onun Hıristiyan eskatolojisi içinde nasıl inşa edildiğine ve modern dünyada karşılaştığı tehlikelere yönelik –Aziz Augustine üzerine olan “tez”inden muhakeme* kapasitesi-

5 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 356.

(*) “Muhakeme”yi İngilizcedeki “*judgment*”ın karşılığı olarak kullandım. Fakat aynı kelimeyi yer yer “yargı/yargılama” olarak da çevirdim. Bilhassa bkz. Beşinci Bölüm/Muhakeme – ç.n.

ne dair tamamlanmamış elyazmalarına kadar– Arendt’in çalışmalarında izi sürülebilecek bir araştırmadır ve belki de bu eşsiz araştırma, kendi kapalı yöntemiyle, Arendt’in tüm külliyatını oluşturur.

Bununla birlikte; “anlatılan yaşam”ın, *bios-graphie*’nin ateşli bir hayranı olan Arendt ne otobiyografi, ne de roman yazmıştır. Yalnızca, gençliğinde yazdığı bir metin olan *Rahel Vernhagen: The Life of a Jewess*⁶ bu tarz bir anlatıya yakındır ve adı geçen metinle, bu filozof ve siyaset bilimi öğrencisi, “eylem”in yüceliğine bakarsak, yaşama son rötuşlarını yaptığı ayrıcalıklı statüsünü –Aristo’yla birlikte– elde etmiştir. Çalışma son iki bölümü hariç, Arendt’in Aziz Augustine tezinden sonra ve Berlin’i terk etmesinden önce, 1933’te tamamlanmıştır. Son iki bölüm ise 1938’de eklenmiş, fakat çalışma 1958’e kadar yayımlanmamıştır.

Aktif yaşamın muhatarası olarak düşünsel yaşama ayrıcalıklı bir statü veren metafizik geleneği eleştirdiği süre boyunca Arendt, entelektüel yaşama dayanarak ve etkinliğin yaşamın kendisi olduğunu ileri sürerek, aktif yaşama daha büyük bir değer atfetmeye, ona “değer biçmeye” başlar. Fakat *İnsanlık Durumu*, onun, mükemmel bir nihilist değer olarak “yaşam” kavramını benzeri görülmemiş biçimde reddedişine yol açar. *Homo faber*’i ilahlaştıran, ama aynı zamanda onu “düşünce” olmaksızın “hesaplayan” bir bilgi biçimi olarak robotlaşmaya hapseden dirimselci aktivizm suçlanır. Bu yüzden, Augustine’in “yoksanabilir” yaşam –ki bu yaşam *beate vivere* ve *summum esse* ile iştigal etmez– görüşünü aktaran Arendt, insan yaşamı sürmekte olanı gözden kaçırdığında, bu yaşamı yutan tüketimciliğe verip veruşturir.⁷ “Bireysel yaşam” kültünü ve dahası, kendini yüce modern iyi

6 Hannah Arendt, *Rahel Vernhagen: The Life of a Jewess*, ed. Liliane Weisberg, çev. Richard ve Clara Winston (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997)

7 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 96-101.

olarak dayatmaya çalışan “türün yaşamı”nı eleştirir, fakat bunu yaparken ölümsüzlük tutkusuna hiç başvurmaz. Dirmsel “süreç”, ölümsüzlük arayışının yerini alır: Kavram, temel nihilist değer olarak ortaya atılır. Teknoloji ve bilimden kök alan ve uzun bir sürede gerçekleşen bu paradigmatik değişimde Arendt, “Düşünce sürecinin kendisi bile doğal bir süreçtir,”⁸ öngörüsünde bulunarak insanı “doğallaştıran” Marx üzerine bir denemede bulunur. Tüm kutsal dinamiklerden yoksun *animal laborans*’ın zaferini, kendinde ve kendi için yaşamın kutsallaştırılması maskesinin ardında gerçekleştiren biliminsanlarının saptamasını kullanmadan gerçekleştirilir bu.

Bu düşünce akımlarının aksine Arendt, “insana özgü” bir yaşam önerir: Bu ifade, bir *anlatı*yla temsil edilebilmesi ve *diğer insanlar*la paylaşılabilmesi şartıyla “doğum ile ölüm arasındaki an”a işaret eder. Bu, Augustine okumasının muhteşem bir biçimde yeniden ifade edilmesidir ve bir kadın-filozof olarak daha sonra yaşamış olduğu politik tecrübeyle desteklenir. Şu şekilde açıklanmıştır bu durum:

Dünya yüzünde görünme ile yok olmanın dünyevi olayları oluşturduğu insana özgü bu yaşamın ana özelliği, daima sonunda bir öykü olarak anlatılabilecek biyografik olaylarla dolu olmasıdır; Aristoteles’in “bir anlamda bir tür *praxis*” dediği *bios*’u [yaşam], salt *zoē*’den [hayat] ayırt eden budur.⁹

Doğum ve ölümü temsil etme ihtimali (onları zaman içinde düşünerek ve diğerlerine açıklayarak –ki bu, anlatma olasılığıdır–), insan yaşamını; kendine özgü olan, hayvan-olmayan, fizyolojik olmayan şeye dayandırır. “Güç istenci”ni yaşamın normal arzusu olarak gören Nietzsche’yi zımnen

8 Karl Marx, Kugelmann’a mektup, Haziran 1868, *İnsanlık Durumu*’nda alıntılanmıştır, s. 455.

9 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 155.

çağrıştırarak ve Nietzsche'nin biyolojizmini poetik ifadenin "dinginliğine" yönlendiren Heidegger'e yine zımnen başvuru olarak, Arendt, anlatı *praksisine* eski önemini tekrar kazandırır. Poetik eserin uzaklığına meydan okuyan anlatı olarak eylem ve eylem olarak anlatı, "insana özgü" olan bakımından yaşamı gerçekleştirir. Aristo'dan kök alan bu kavram *yaşamın, anlatının ve politikanın yazgılarını birbirine bağlar*: Anlatı, sanat eserinin müddetini ve ölümsüzlüğünü belirler; bununla birlikte, tarihsel anlatı olarak, *polis*in yaşamına eşlik eder, onu kelimenin en olumlu anlamıyla politik yaşam haline getirir (Bu anlam, Yunanlardan beri tehdit altındadır).

Sonuç olarak, Arendt'in düşüncesi üçüncü bir safhaya geçer: *Vita activa* üzerine olan tefekkürü, tamamen terk edilmese de, üstü kapalı hale gelir; "zihnin yaşamı"¹⁰ düşüncesinin kalbine demir atar, Arendt bu düşüncüyü üç parçaya ayırarak netleştirir: *düşünce, istenç, muhakeme*. Zaten bu çalışması *İnsanlık Durumu*'nda çoktan başlamıştı. Kişinin, insan eylemlerinin hiyerarşisini (*iş/eser, külliyat, eylem; vita activa / vita contemplativa*) fütursuzca tersine çeviremeyeceği ve böyle bir tersine çevirmenin aynı zamanda düşüncüyü ve yaşamı (her ikisini de tahrip ederek) tehdit edeceği gerçeğine rağmen; aldığı farklı biçimleri, öteki haline gelme davranışını ve tüm bunlardan kaynaklanan karmaşık durumları keşfetme çabasına dönerek yaşamı kurtarma uğraşı büyük önem arz etmektedir. Arendt, Hıristiyan eskatolojisinin ve aynı zamanda felsefesinin bir parçası olan yaşam ve düşüncenin birbirine geçişini devralarak; Tarih'in, Zihin'in yapısökümü ile birlikte yankılanmasını sağlar. Bunu yapmaktaki amacı, yaşamın hümanist ideolojilerin düşündüğü gibi

10 Bkz. Hannah Arendt, *The Life of the Mind* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, s. 324 [Türkçesi: *Zihnin Yaşamı*, çev. İsmail İlgar, İletişim, İstanbul, 2018]).

kendinde ve kendi için bir “değer” olmadığını göstermektedir. Anlam ve eylemi *araştırmayı* sonlandırmadığı sürece yaşam, kendini tamamlayamaz: “birlikte tam da insani varoluşun içine nüfus [sic.] eden ve onu aydınlatan anlamın kaynağını oluşturan hikâyeler üretme ve tarihsel olabilme gücünden olduğu kadar eylemin ifşa edici karakteri.”¹¹

11 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s. 459.